

Seksuele bommen en vulkanen

Toneel Internationaal Theater Amsterdam (ITA) speelt 'Het hout' naar het boek van Jeroen Brouwers over machts en seksueel misbruik in een rooms-katholiek pensionaat voor jongens. 'De schijnheiligheid druipt er vanaf.'

Arno Gelder

Hij werd benaderd door Ivo van Hove, directeur van ITA, om een stuk te regisseren. Voor Michiel van Erp, Nederlands meest gevierde documentairemaker, betekent de theaterbewerking van *Het hout*, dat 4 november in Internationaal Theater Amsterdam (voorheen Stadsschouwburg Amsterdam) in première gaat, zijn debuut als toneelregisseur voor de grote zaal.

Niet bepaald een gemakkelijke eersteling, want de roman van schrijver Jeroen Brouwers is qua thematiek (seksueel misbruik in de katholieke kerk) en vorm (een innerlijke monoloog) een pittig werk.

„Maar Jibbe Willems”, zegt Van Erp, „heeft er een uitstekende bewerking van gemaakt. De prachtige taal van Brouwers en het gegeven – machts- en seksueel misbruik en de intriges die daarachter schuilgaan – maken deze theaterversie uitdagend.”

Ook de acteurs Aus Greidanus jr., die de hoofdrol van broeder Bonaventura speelt, en Gijs Scholten van Aschat, die broeder Benedictus vertolkt, prijzen Brouwers' 'ronkende taalgebruik' en de relevantie van de thematiek.

Brouwers baseerde *Het hout* op de periode die hij als jongeling in de jaren 50 doorbracht in Limburgse rooms-katholieke jongenspensionaten, waar broeders het vertrouwen van de aan hen toevertrouwde kinderen dikwijls ernstig schaadden.

Van Aschat: „Toch dacht ik na lezing van dit boek: dit wordt best lastig op toneel. Het is een episch drama. Niet zozeer een conflict

tussen mensen onderling, als wel de strijd van een eenling. Een broeder die worstelt met de situatie. Moet ik vertrekken? Blijven? Of ingrijpen?”

Misplaatst excuus

Greidanus jr. „Voor mij vertelt het een breder verhaal. Er hebben altijd organisaties bestaan met een strenge hiërarchie: studentencorpora, het leger... Met wetten en regels die uiterst beklemmend zijn. Bij katholieken gaat het verder omdat seksualiteit verplicht wordt onderdrukt. Dat maakt van mensen vulkanen.”

Van Aschat: „Het worden seksuele bommen. De katholieke kerk viert de angst voor seks met vrouwen door te schermen met de gelofte van kuisheid. Het lichaam als tempel van de heilige geest dat niet tegen de wil van God in mag worden gebruikt. Nou, *das war einmal*.

„Juist dat schizofrene, dat paradoxale maakt het dramatisch interessant. Een andere broeder streng aanspreken omdat zijn pij niet goed zit, maar intussen jongetjes aftrekken. Wat gebeurt er in zo'n hoofd om dat voor jezelf goed te praten?”

Van Erp: „Zolang je bij misbruik doet alsof het er niet is, is het spannend. Je ontkent of bedekt het simpelweg. Of je gebruikt als misplaatst excuus dat de jongens ook behoefte aan tederheid hebben. Tegelijk slaan in het stuk de broeders alarm als ze een liefdevolle relatie zien ontstaan tussen twee pupillen. Ze gunnen dus ook een ander die liefde niet.”

Aus Greidanus jr. speelt Bonaventura, die als leraar Duits het pensionaat betreedt en tussen twijfel, emotie, ratio en schuld heen en weer wordt geslingerd. Greidanus jr.: „Het is geen doortastende man, eer-

der bangelijk. Misschien is een kerkelijk instituut de ideale plek voor iemand die zich ervan overtuigt dat er een macht is die over hem waakt. 'Als ik me aan de regels en rituelen houd, is mijn leven geordend tot aan mijn laatste oliesel.'

„Hij is bovendien geen held of antiheld, maar iemand uit de zwijgende massa en in die zin herkenbaar voor velen. Hij weet wat er gebeurt, maar liegt zichzelf voor: het is beter als ik er naast blijf staan, het in goede banen leid. Noem het een burgemeester in oorlogstijd. Het heeft in elk geval een hoog Kafka-gehalte.” Van Aschat: „De natuurlijke neiging van de mens is: het gaat wel over. We kennen allemaal situaties waarin je het liefst je ogen en oren sluit.”

Van Erp: „De hoofdrolspeler lijkt op andere personages uit Brouwers' boeken. Mannen die in zekere situatie terecht zijn gekomen en in hun onhandigheid soms net de foute beslissingen nemen. Ik zie hem als een mak schaap op drijfzand.”

Geen martelkamer

Greidanus jr.: „Het gebeurt sluipenderwijs. Er wordt geen kind afgerost, je belandt niet in een martelkamer met een verlustigde broeder. Het begint met één tik, dan volgt een klap met een stok, vervolgens moet dezelfde jongen het weer ontgelden.”

Van Erp: „Al die acteurs als katholieke broeders... Ik heb er van meefaan voor gewaakt dat het tot een soort koddige operette zou worden. Met mannen die zich als watjes gedragen. Je kunt gemakkelijk uit de bocht vliegen, terwijl het een ernstig thema is.”

Van Aschat: „Het blijft staan dat het rituele van de katholieke kerk ongelooflijk theateraal is. En iedere acteur houdt van theateraal. Tenslotte is voor ons het theater ook een kerk. We verkleden ons en houden elke avond een eredienst.”

Voor ons is theater ook een kerk

— Gijs Scholten van Aschat

■ Speellijst: ita.nl

De broeders gunnen ook een ander die liefde niet

— Michiel van Erp

▲ V.l.n.r. Aus Greidanus jr., Gijs Scholten van Aschat en Michiel van Erp.

FOTO FRANK DE ROO